

TÜRKİYE'NİN KUZAY AFRİKA'DA NEOLİBERAL POLİTİKALARI VE DEĞİŞEN HEGEMONYASI*

TÜRKİYE 'S NEOLIBERAL POLICIES AND CHANGING

HEGEMONY IN NORTH

Aysuhan GÜREL**

Adem Ali İREN***

Öz: Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesi ile Kuzey Afrika'da görülmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin etkileri, Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihleri ile devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile Kuzey Afrika zengin kaynakları, coğrafi konumu nedeniyle Batılı devletlerin ilgi odağı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinden çıkan kıta ülkelerinde, toplumsal karışıklıklar meydana gelmiş ve ülkelerin yönetimlerinde istikrar sağlanamamıştır. Batılı ülkeler tarafından yönetimlerine müdahale edilmiştir. Hazırlanan çalışmada, Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleri ile neoliberal politikalar kapsamında ilişkileri, yaşanan gelişmeler karşısında bölgesel hegemonyasındaki değişimlerin tespiti amaçlanmıştır. 1980'li yıllardan sonra teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler ülkelerin diyaloglarının her alanda artmasını sağlamıştır. Yaşanan gelişmelerin hızı ve ülkelerin diyalogları küreselleşmeyi geliştirmiştir. Küreselleşme ile birlikte ülkelerin bağımlılıklarında ve etkili oldukları bölgelerde değişimler meydana gelmiştir. Çalışmanın kapsamını, Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleri ile yaptığı temel anlaşmalar, 2010 ve 2023 yıllarındaki ihracat ve ithalat miktarları, yükseköğretim öğrencilerinin kontenjanları, 2010-2023 yılları arasındaki savunma sanayi ürünleri ve miktarları oluşturmuştur. Çalışmanın sonucunda, Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleri ile geliştirdiği diyalogları, kazanımları kapsamında bölgesel etkisinin arttığı ve hegemonyasının değiştiği barışçıl, özerk bir yapı oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bağımlılık, Hegemonya, Kuzey Afrika, Libya, Neoliberalizm.

Abstract: The influence of the Ottoman Empire in North Africa, which began with the conquest of Egypt by Yavuz Sultan Selim, continued with the subsequent conquests of Suleiman the Magnificent. As the Ottoman Empire weakened, North Africa became the focus of attention of Western states due to its rich resources and strategic geographical location. The nations that emerged from Ottoman rule were plagued by social upheaval and struggled to achieve stable governance. As Ottoman influence waned, these countries weakened further, leading to interventions by Western powers in their governance. This study examines Türkiye's relations with North African countries within the scope of neoliberal policies and analyses the changes in its regional hegemony in response to recent developments. After the 1980s, technological, economic, and social developments have enabled to increase the dialogue of those countries in every field. The rapid pace of recent developments and

*Geliş Tarihi: 24.04.2024, Kabul Tarihi: 20.06.2024. DOI: 10.54132/akaf.1472955

**Güvenlik Alanında Konsept Uzamanı, Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, e-mail: aysuhangurel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1314-0585

***Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: ademiren@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2369-1177

the dialogues between countries have advanced globalization. With globalization, there have been changes in national dependencies and influence of countries in various regions. The scope of this study consists of Türkiye's key agreements with North African countries, export and import amounts in 2010 and 2023, quotas of higher education students, and the defence industry products and their quantities between 2010-2023. The findings of this study indicate that Türkiye has created a peaceful, autonomous structure through its dialogues and achievements with North African countries, where its regional influence has increased, and its hegemony has transformed.

Keywords: Dependency, Hegemony, North Africa, Libya, Neoliberalism.

Giriş

Kurum ve kuruluşların kararlarının uluslararası alanlarda devletler kadar etkili olması ve devletin sert güç unsurlarının yerini gücün diğer yüzlerinin alması ile oluşan liberal politikalarından sonra neoliberal politikalar oluşmuştur. Uluslararası alanlarda yumuşak gücün etkilerinin daha fazla hissedildiği dönemler başlamıştır. Liberalizm kapsamında özgürlükler ve özel teşebbüsler desteklenmiştir. Neoliberal politikalar, liberal politikalarından bireyin kendisine faydasının olması, toplumdan soyutlanmaması ve devletin kuruluşlar üzerinde etkili olması için gücünün gerekliliği hususları ile ayrılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, soğuk savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SB) arasında yaşanan rekabet ortamında ABD, komünizm karşısında liberal politikaların hâkim olduğu alanların artması için faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle SB'nin dağılmasına yakın Doğu Bloğu ülkelerinin liberal politikalara yakın politik açılımlar içine girdiği bu bölgelerde ABD'nin hegemonyasının arttığı görülmüştür. Neoliberalizm, bu bölgelerde liberalizm ve komünizme karşı geliştirilen bir politika olmuştur. SB'nin dağılmasından sonra bölgede ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında değişimler yaşanmıştır.

Bölgesel değişimlerin etkili olduğu alanlar, küresel faaliyetler sonucu genişlemiştir. Küreselleşme ile teknoloji, ekonomi, sosyal alanlarda hızlı gelişmeler yaşanmış ve bilgiye erişim kolaylaşmıştır. Batılı ülkeler ve ABD tarafından demokratik yönetimlerin, neoliberal politikaların yaygın hale gelmesi amaçlanmıştır. Neoliberal politikaların temelinde yer alan devletin gücünün gerekliliği bu amaç çerçevesinde devletlerin hegemonyalarını ve bağımlılıklarını etkilemiştir.

Devletlerin iç ve dış politikaları, aynı coğrafyayı paylaştıkları ülkelerin politikalarından etkilenmiş, benzerlik göstermiştir. Devletlerin birbirleri üzerindeki etkileri zamanla bağımlılıkları oluşturmuştur. Bağımlılıklarda güçlü olan devletin bölgesel etkisi daha fazla olmuştur. Küreselleşmenin etkisi ile bölgesel gelişmelerin etkileri, uluslararası düzeyde hissedilmiş, devletlerin ilişkilerini etkilemiştir. Küreselleşmenin hızlı ve derin etkileri meydana gelmiştir. Kuzey Afrika (KA) ve Orta Doğu, Arap Baharları ile yaşanan ani değişimler, olayların yayılma hızı, sanal ortamlarda planlanmış olmaları küreselleşmenin derin etkilerinin görüldüğü alanları oluşturmuştur.

Türkiye'nin Kuzey Afrika (KA) ile Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin, jeopolitik konumu nedeniyle bölgesel ve ulus üstü etkileri olmuştur. Çağın gereklerine uygun neoliberal faaliyetleri, küreselleşme kapsamında bölgesel bağımlılıkların ve hegemonyaların değişmesine neden olmuştur. Türkiye Arap Baharı sonrası bölgede istikrarın sağlanmasını amaçlamıştır. Kıta ülkeleri ile karşılıklı fayda unsurlarını gözeterek diyaloglarını geliştirmiştir.

Çalışma; KA ülkelerinin ve Türkiye'nin neoliberal diyaloglarının, bu diyaloglar sonucu Türkiye'nin bölgesel etkenliğindeki değişimlerin literatürde çalışılmadığı tespit edildiğinden, literatüre bu alanda katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışma iki bölümden oluşmuştur.

Çalışmada temel olarak neoliberalizm, bağımlılık, küreselleşme ve hegemonya kavramları birinci bölümde açıklanmıştır. Neoliberal teorinin özellikleri araştırılırken Robert Kagan'ın, *"Tarihin Geri Dönüşü ve Rüyaların Sonu"* Erick Hobsbawm'ın, *"Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm"*, Francis Fukuyama'nın, *"Siyasi Düzen"* ve *"Ulus İnşası"*, Mehmet Zeki Duman'ın, *"Türkiye'de Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal"*, kitaplarından yararlanılmıştır. Bağımlılık, küreselleşme ve hegemonya kavramları araştırılırken, Aslı Öztöpcü'nün, "Bölgesel Sosyal Sermaye ve Bölgesel Gelişmişlik Düzeyinin Kalkınma Üzerindeki Etkileri", Raul Prebisch'in "The Economic Development Of Latin America and Its Principal Problem", Mustafa Özel'in, "Asya: Dünya Sisteminin Yeni Merkezi Andre Gunder Frank", Muharrem Gürkaynak, Serhan Yalçın'er'in, "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme" makalelerinden, Kasım Timur'un, *"Ulrich Beck Risk"* kitap incelemesinden faydalanılmıştır.

İkinci bölümde; Türkiye'nin kıta genelinde ve Tunus, Cezayir, Libya, Fas, Mısır ile 2010-2023 yılları arasındaki neoliberal diyalogları araştırılmış, 2010 sonrası Libya ile olan ilişkilerinin bölgesel hegemonyasında meydana getirdiği değişimler incelenmiştir. Bu bölümde Hazım Serbest'in, *"ABD Gölgesinde Arap Baharı ve Mısır"* kitaplarından, Nurullah Ardıç ve Burhanettin Duran'ın *"Arap Baharı"*, Muhittin Ataman- Mehmet Ali Karaduman'ın, *"Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ın Libya Krizine Müdahalesi: Halkın İradesine Darbe Siyaseti"*, kitap bölümlerinden, TC Ticaret Bakanlığı'nın, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun (DEİK), Trade Map'in, TC İstatistik Kurumu'nun Kuzey Afrika ülkeleri ile ilgili raporlarından, Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi", "Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartına Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İş birliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri", sayfalarından ve Ali Oruç'un, "Türkiye'nin Afrika Stratejisinin Dış Ekonomik İlişkiler Bağlamında Değerlendirilmesi ve Öneriler", konulu Uluslararası Kalkınma İş birliği Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan, Uzmanlık Tezinden faydalanılmıştır.

Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Temel Teoriler

Neoliberalizm

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük kitleleri etkileyen kayıplar, çok uluslu devletlerin dağılması yeni güvenlik algılarının oluşmasına neden olmuştur. Uluslararası alanlarda güvenliğin sağlanması zorlaşmıştır. Devletlerin sert güç unsurlarının, kurumların kararları ile yönlendirildiği ve bu unsurların kullanılmasının engellendiği dönemler oluşmuştur. Sert güç unsurlarının kullanılmasının olumsuz etkileri uluslararası alanlarda, küresel boyutlarda hissedilmeye başlamıştır (Bodur, 2014: 198). Komünizm ile yönetilen devletler, liberal yönetimlere yakın politikalar geliştirmişlerdir (Kagan, 2008: 12). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerin eski güçlerini kazanmaya çalışmaları, gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan ihtiyaçları sonucunda alternatif politikalar oluşmuştur (Kagan, 2008: 120; Duman, 2010: 121). Halkın bireyselliğinin farkına varması, bireysel ve toplumsal ihtiyaçların çeşitlenmesi alternatif politikalara yönelmelerinin temel nedenlerinden olmuştur. Sosyalist ve liberal politikalarda, oluşan yeni aktörler karşısında devletin, halkın ve toplumun ihtiyaçlarının karşılanacağı alanlarda eksiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda bireysel teşebbüsler, özgürlükler desteklenmiş ancak özgürlüklerin var olması ve geliştirilebilmesi için devletin gücünün gerekli görüldüğü neoliberal politikalar oluşmuştur (Kabacaoğlu: 5-6; Duman, 2010: 121-122).

Joseph S. Nye, Jr. Francis Fukuyama, ve Friedrich August Von Hayek neoliberal politikaların temel özelliklerini açıklamışlardır. Neoliberalizmin toplumun üzerindeki etkilerini Ulrich Beck eleştirel bir bakış açısı ile yorumlamıştır. Ancak bireyde ve toplumda farkındalıkların artması, bireyin kendisine yardım edebilmesi neoliberal politikalar çerçevesinde yorumlanmıştır (Manafı: 17). Neoliberalizm kapsamında, devletin dışındaki aktörlerin uluslararası alanlarda etkili olduğu ve hukukun üstünlüğünün sağlanması gerekli görülmüş, toplum üzerinde farklı güç unsurlarının etkilerinin, kuruluşlar ve güçlü devlet tarafından sağlanacağı kabul edilmiştir (Fukuyama, 2016: 18; Gürel, 2022: 50).

Thomas Carhes'in "Gri bölgeler" olarak adlandırdığı alanlarda, KA ve Orta Doğu'da, demokrasinin yaygınlaşması, hukukun üstünlüğünü sağlamak için Arap Baharlarında yapılan müdahaleler neoliberal politikalar kapsamında gerekli görülmüştür (Dobbins, 2008: 335; Fukuyama, 2008: 12,18). Ancak yapılan müdahaleler ile bölgelerde hukukun üstünlüğü sağlanmamış, karışıklıklar ve beraberinde güçlü ülkelerin hareket kabiliyetlerinin arttığı görülmüştür. Bu bölgelerde bölgesel ve güçlü devletlerin olaylara müdahaleleri ile oluşturdukları etki çerçevesinde hegemonyaları artmıştır (Heywood: 303). KA ülkelerinde ayaklanmaların başladığı dönemlerde, sivil toplum kuruluşları (STK), düşünce kuruluşları (DK) ve farklı misyoner gruplarının güçlü devletlerin müdahalelerini kolaylaştıran faaliyetleri tespit edilmiştir (Ekbladh, 2008: 41).

Çok kutuplu hale gelen uluslararası ilişkilerde ABD askeri gücü nedeniyle hegemonyasını genişletirken ekonomi, ticari ve güvenlik alanlarında aynı etkiye sahip olamamıştır. Hegemonyalarını genişletmek isteyen ülkelerin Çin, Japonya, Hindistan, Rusya ve Türkiye gibi ülkeler ile Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşlar ile diyaloglarını geliştirmeleri gerekmiştir (Nye, Jr., 2017: 23; Aydoğan, 2011).

Küreselleşme ve Bağımlılık

Küreselleşme

Genel anlamda küreselleşme teknoloji, ekonomi ve toplumsal gelişmeler ile devletler arasında teknolojik, ekonomik, kültürel, politik karşılıklı bağımlılıkların hızlanması ve yaygınlaşması olarak tanımlanmıştır (Keyman, 2017: 510). Yaşanan gelişmeler karşısında özellikle sınırları yakın olan ülkelerin iç ve dış politikaları arasındaki farklar azalmıştır (Gürel, 2022: 50, 62). 1980'li yıllardan sonra iki kutuplu dünya siyasetinin son bulması ve küreselleşmenin etkisi hemen her alanda devrim niteliğinde gelişmelerin oluşmasını, coğrafi mesafelerin kısılmasını sağlamıştır. Kısılan mesafeler ve yaşanan gelişmeler ülkelerin yönetimlerinde, ekonomilerinde ve toplumsal yaşamlarında ciddi dönüşümler yaşamasına neden olmuştur. Bölgesel gelişmelerin uluslararası etkileri hissedilmiştir (Keyman, 2017: 509). Güçlü ülkeler değişimlere tek başlarına uyum sağlayamamışlardır. Ülkelerin sosyal, politik ve ekonomik alanlarda karşılıklı bağımlılıkları güçlenmiştir (Giddens- Sutton, 2018: 22).

KA'da, Arap Baharları sürecinde ani ve dinamik şekilde ortaya çıkan olaylarda, küreselleşmenin hızlı, derin etkileri görülmüştür (Heywood, 2013: 36). Zygmunt Bauman ve Anthony Giddens küreselleşmenin özelliklerini, devletler üzerindeki etkilerini birbirlerini destekleyen tanımlamalar ile açıklamışlardır. Giddens bireyin farkındalığının gelişmesi, sosyal ve maddi faaliyetlerini gerçekleştireceği ortamın tutarlılığını ontolojik güvenlik ile bağdaştırmıştır. Bu bağlamda devletler için iç ve dış politikalarında ontolojik güvenliğin sağlanması önemli olmuştur (Düzgün ve Ertem, 2021: 39). Bauman tarafından da küresel hareketlilik katı modernizmden modern modernizme geçiş olarak tanımlanmış ve “*Akışkan modernite*” kavramı kullanılmıştır (Günerigök ve Koyuncu, 2019: 104). Akışkan modernite kavramı ile birlikte Bauman'ın ince buz zeminde kayan nesnelere benzettiği “Akışkan bireycilik” kavramı oluşmuştur. Küreselleşme kapsamında bireyin gelişimi devlet politikalarında önemli hale gelirken, devletlerin ekonomik, güvenlik ve sosyal alanlardaki faaliyetleri bireyin gelişimini etkilemiştir (Günerigök ve Koyuncu, 2019: 114-115; Evola, 2016: 269).

Bağımlılık

Aynı bölgede bulunan devletlerin birbirlerinin özelliklerinden, gelişmelerinden etkilenmeleri, örnek almaları ve güçlü devletin etkisinde kalan devletlerin ihtiyaçları bağımlılıkları oluşturmuştur (Gürel, 2022: 50). Bağımlılıkları artan ve gelişmemiş ülkelerde toplumsal krizler yaşanmıştır (Civelek, 2009). Güçlü olan ülkeler ile diyalogları olan ülkeler arasında karşılıklı bağımlılıklar meydana gelmiştir (Özkumova: 4). Ürün, para, bilgi ve insanın ulus ötesi hareketleri “Bilgi toplumlarını” oluştururken, bilgi toplumlarının alanlarının genişlemesi, etkilerinin artması bağımlılıkları ve hegemonya alanlarını etkilemiştir. Bağımlılıkların küresel etkileri, güçlü ülkelerin kendi başına davranamayacakları alanların oluşmasına neden olmuştur (Heywood, 2019: 32).

Hegemonya

Hegemonya, Antonio Gramsci tarafından bir devletin, diğer bir devleti etkisi altına alması, yönlendirebilmesi olarak tanımlanmıştır (Heywood, 2019: 302). Hegemon gücü olan devletler, bölgesel ve uluslararası alanlarda kendilerine bağımlı devletlerin menfaatlerini koruyorlarmış gibi görünmüşlerdir. Karşılıklı oluşan bağımlılıklar, güçlü devletlerin çıkarlarını etkilemiştir. Güçlü devletler ise kontrol altında tuttukları devletlerin menfaatlerini bu kapsamda korumuşlardır. Ancak Batılı ülkeler oluşturdukları hegemonyalar ile kendi çıkarları yönünde hareket etmişlerdir (Şener, 2014: 406).

Hegemonya, özerk ve bağımlı bölgesel hegemonyalar şeklinde oluşmuştur. “Bağımlı bölgesel hegemonyası” olan ülkeler bir yandan bölgelerinde güçlü olan ülkeler, küresel hegemon güçler ile diyaloglarını sürdürürken bir yandan ekonomik ve askeri güçlerini bölgelerinde kullanmışlar ve bölgesel hegemonyalarını korumuşlardır. Devletler bölgelerinde askeri güçlerini, ekonomik imkanlarını kullanırken, geliştirdiği ortaklıklar, tarihi yakınlıkları, ortak kültürel öğeleri nedeniyle bölgelerinde küresel güçlerden kısmen ya da tamamen bağımsız “Özerk bölgesel hegemonyalarını” oluşturmuşlardır. (Battır- Ateş, 2013: 40).

Türkiye bölgesel gelişimi ile birlikte küreselleşme kapsamında çağın gereklerine uygun politikalar oluşturmuştur. Türkiye'nin KA ülkeleri ile olan geçmiş diyaloglarında da ülkelere idari yapılarını ve ülke bütünlüklerini korumaları yönünde destek olunmuştur. Kanunu Sultan Süleyman döneminde Turgut Reis'in H.963 yılında Trablus Beylerbeyi olması ile Libya'da kaleler tamir edilmiş, ülke adeta yeniden imar edilmiştir. Turgut Reis'in deniz savaşlarına verdiği önem nedeni ile İspanyollar bir kez bile Libya kıyılarına yaklaşamamış ve halk refaha kavuşmuştur. Vefatından sonrada Libya halkı tarafından Evliya olarak kabul edilen ve saygı duyulan Turgut Reis'in adına Türbe yapılmıştır. Halk önemli işlerinden önce Turgut Reis'in Türbesi'ni ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirmiştir (Naci, 1955: 83-85). Turgut Reis'ten sonra Garp Ocakları diye adlandırılan bölgede Süleyman Dayı ile Dayılar dönemi başlamıştır. Süleyman

Dayı Yeniçerilerin bölgede çıkardığı isyanları halkın desteği ile bastırmıştır (Doğan ve Durgun, 2012: 63). Türkiye'nin bölgede geçmişten gelen hâkimiyetinde, KA ülkeleri ile sömürge geçmişi içermeyen tarihi, kültürel, ekonomik ve güvenlik alanlarındaki ortaklıkları etkili olmuştur.

Son yıllarda KA ve Doğu Akdeniz'de enerji alanlarında yapılan keşifler, gelişmeler Türkiye'nin bölgesel etkisini değiştirmiştir (Battır- Ateş, 2013: 40-41). Türkiye bölgesindeki haklarını uluslararası hukuka uygun savunmuş ve meydana gelen hak ihlallerini uluslararası alanlarda hukuka uygun olarak dile getirmiştir (İnat vd.: 447). Osmanlı döneminden günümüze kadar Türk kültürüne yabancı olmayan bölge halkı, gençler bilgi iletişim araçları ile Batıdan ziyade Türkiye'deki gelişmeleri takip etmişler ve sosyal değişimlerden etkilenmişlerdir (Ardıç, 2011:97-98). Türkiye'nin bölgedeki ve Batılı devletler ile politika, ekonomi, güvenlik ve sosyal alanlardaki diyalogları, bölgesel gelişimi Robert Cox'un, Neo-Gramsci'nin tanımına uygun (Şener, 2014: 405.), jeopolitik olarak "Barışçıl, özerk hegemon" bir ülke haline gelmesini sağlamıştır.

Türkiye'nin Afrika'da Neoliberal Politikaları

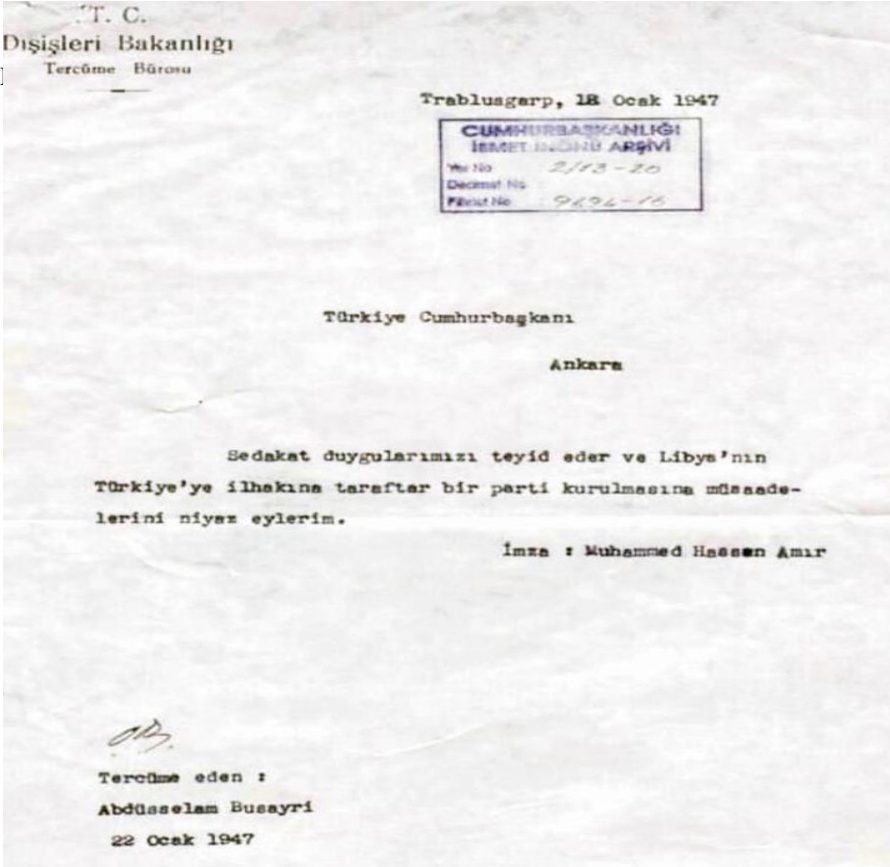
Türkiye'nin Afrika ile Diyaloglarının Tarihi Gelişimi

Afrika tarihinde Arapça Etrâklar, Tuvarklar veya Tevarik diye adlandırılan bölge halkından farklı kültürel yapıları olan Türk topluluklarından bahsedilmiştir. Bu toplulukların buldukları bölgede uyumlu ve çalışkan bir halk oldukları belirtilmiştir (Kavas: 581; Naci, 1955: 33-35). Tolunoğulları ve Memlükler ile Afrika'da Türklerin varlığı devam etmiştir (Hazar: 2017). Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ı fethetmesi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Doğu Afrika'daki fetihleri, kıtada 365 sene sürecek Osmanlı hâkimiyetini başlatmıştır (Naci, 1955: 46; Hazar, 2017). Osmanlı Devleti'nin ulus ayrımı içermeyen, adil yönetimi KA tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur (Naci, 1955: 13). Aynı zamanda kıtanın sahip olduğu kaynaklar ve jeopolitik konumu, Osmanlı'nın gelişimine katkı sağlamıştır (Fırat, 2009: 2). Osmanlı ikili devlet ilişkilerinde bölge ülkelerinin de menfaatlerini gözetmiş, karşılıklı fayda unsurlarını içeren dış ve iç politikaları ile ülkeler üzerinde etkili olmuştur (Baygöl, 2020:158-159).

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki gücünü kaybetmesi bölge ülkelerinin de zayıf duruma düşmesine neden olmuştur. İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz, İngiltere, Almanya ve Belçika kıtayı işgal etmiş (Duman, 2010:32), kıtada oluşan karmaşa ve Batılı ülkelerin etkisindeki istikrarsız yönetimlerden dolayı diğer ülkeler de kıta ile ilişkilerini geliştirememiştir (Duman, 2010: 347; Kavas, 2021).

1945- 1965 yılları arasında bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri, Soğuk Savaş yıllarında Batılı ülkeler ile mesafeli kalmışlardır. Afrika ülkelerinin Batılı ülkeler ile mesafeli kalmasında Batı'nın, kıtanın keşfi ile başlayan sömürgecilik faaliyetleri etkili olmuştur (Naci, 1955:50-52). Diğer taraftan Libya KA'da bağımsızlığını ilan etmeden önce Osmanlı Devleti ile tarihi bağları nedeniyle Muhammed Hassan Amir tarafından Libya'nın Türkiye'ye ilhakına ve bu konuda Libya'da bir parti kurulması için

Türkiye'den müsaade istenilen dilekçe, Cumhurbaşkanlığı makamına gönderilmiştir. Türkiye'de görev yapan personele Libya'da önemli kademelerde görev verilmiştir. Aslen Karamanlı olan önemli Bürokratlardan Sadullah Koloğlu İçişleri, Sağlık Bakanlıklarına görevlendirildikten sonra Libya'nın ilk Başbakanı olarak atanmıştır. (Kaya, 2022; Baygül, 2020: s.159). Ancak Türkiye'nin o dönemki siyasi ve ekonomik sıkıntılarından dolayı Muhammed Hassan Amir tarafından gönderilen dilekçeye olumlu cevap verilememiştir. Libya'nın Türkiye'ye ilhakına ve bu konuda bir parti kurulmasına müsaade edilmesi için yazılan dilekçe Fotograf-1'de sunulmuştur.

Kaynak: Bekir KAYA, "Libya'nın Türkiye'ye katılma talebi karşılıksız bırakıldı",
<https://www.gzt.com/video/gercek-hayat/libyanin-turkiyeye-katilma-talebi-karsiliksiz-birakildi-2211964>, 21 Aralık 2022, (Erişim tarihi: 13.06.2024).

1960'lı yılların ortalarında Türkiye'nin dış politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Neoliberal politikalar kapsamında kıta ülkeleri ile diyaloglar geliştirilmiştir (Fırat, 2009: 2-3). 1964 yılının sonlarında başlayan diyaloglar 1980'li yıllarda tüm dünyada meydana gelen ekonomik, toplumsal, politik ve güvenlik alanlarında neoliberal ilişkiler kapsamında hızlanmıştır. Diplomatlar, öğretim üyeleri, politikacılar, gazeteciler kıtaya ziyaretlerde bulunmuşlardır (Fırat, 2009: 2-3). 1998 yılında "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" geliştirilmiştir. Oluşturulan Afrika açılımı politikası ile ST ve DK'ların, siyasi ilişkiler üzerindeki etkileri önemsenmiş, faaliyetleri desteklenmiştir (Fırat, 2009: 4; Uchehara, 2008: 56). Ancak 1999 yılında Türkiye'de yaşanan deprem ve devamında yaşanan ekonomik sıkıntılar kıta ile ilişkilerin yavaşlamasına neden olmuştur (Oruç, 2022: 117).

Türkiye'nin Kuzey Afrika Ülkeleri ile Neoliberal Diyalogları

KA, kıtanın diğer bölümleri gibi doğal kaynaklar bakımından zengindir. Kıta doğal gaz, hidrokarbon, petrol, paladyum, altın, elmas, platin, bakır, alüminyum, gümüş, demir, fosfat, boksit, nikel, kobalt, manganez, krom gibi zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Tarım kaynakları bakımından da zengin olan kıtada zeytin, çay, portakal, pamuk, muz, tuz, kahve, balık ve kauçuk gibi önemli yiyecek ve endüstri ham maddeleri bulunmaktadır. KA hidroelektrik, güneş, rüzgâr gibi enerji kaynakları, milli parkları, turizm imkânı ve genç nüfusu ile gelişmiş ülkelerin her zaman dikkatini çeken bir bölge olmuştur (Tuncer, 1997: 42; Naci, 1955: 9, 40; Orakçı, 2020: s.4).

KA ülkeleri, sahip oldukları kaynakların çıkartılması ve hammaddelerin işlenmesi hususlarında yeterli imkanlara sahip olamamış ve gelişme gösterememiştir. Ortak tarihleri ve yakınlıkları nedeniyle Türkiye ile ilişkilerini bu kapsamda da geliştirmişlerdir (Çınar, 2007: 16). Türkiye, KA ülkeleri ile "*Ekonomik ve Teknik İş Birliği, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması, Serbest Ticaret, Çifte Vergilendirmeyi Önleme, Ticaret*" anlaşmaları çerçevesinde diyaloglarını artırmıştır (TC Ticaret Bakanlığı, 2020). Türkiye'nin, Afrika ile ilgili dış politikalarında bölgesel ve küresel dengeler gözetilmiş, çok alternatifli, esnek güç merkezleri oluşturulmuştur. Türkiye'nin etkili olduğu alanlarda gelişmeler sağlanmış, bölgesel etkisinin karşılıklı fayda unsurları gözetilerek genişlemesi sağlanmıştır (Fırat, 2009: 4-5).

Ticari ve sosyal alanlarda, devletler arası ilişkileri geliştirecek çalışmalar yapılmıştır (Fırat, 2009: 6-7). Bu amaçla DEİK'in öncülüğünde; 1990 yılında "Türkiye- Cezayir, Fas, Tunus İş Konseyleri," 1992 yılında "Türkiye- Mısır İş Konseyi" oluşturulmuştur (Taşkın: 22).

Türkiye, 2002 yılında Afrika'da "En güçlü dostlar" statüsünde kabul edilmiştir.

2005 yılında Afrika Birliği'ne "Gözlemci üye" seçilmiştir.

Türkiye'de 2005 yılı "Afrika yılı" olarak kabul edilmiştir.

2007 yılında, "Türkiye- Libya İş Konseyi" oluşturulmuştur (Taşkın: 22).

Kıta ile geliştirilen ilişkiler sonucunda, Afrika Birliği'nce 2008 yılında Türkiye, "Stratejik ortak" olarak seçilmiş, ayrıca "Afrika Kalkınma Bankası"na üye olarak kabul edilmiştir (TASAM: 7).

Devlet kurumları ve özel kuruluşların teşebbüslerinin dışında uluslararası kuruluşlarında desteği ile 2008 yılında başlayan "*Türkiye-Afrika Ortaklık Zirveleri*" ile ikili ülke ilişkilerinin, kurumsal çerçevede de ilerletilmesi amaçlanmıştır (Oruç, 2022: 133).

Ağustos 2008 yılında başlayan Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvelerinin, ikincisi Kasım 2014'te ve üçüncüsü Aralık 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Afrika Birliğince "Gündem 2063'de" yer alan kararlar çerçevesinde barışın, güvenliğin, insan odaklı gelişmelerin ve büyümenin sağlanmasının amaçlandığı stratejiler belirlenmiştir (Üçüncü Türkiye- Afrika Ortaklık Zirvesi, 16-18 Aralık 2021: 3).

DEİK'in organizasyonu ile dördüncü Ortaklık Zirvesi, 12-13 Ekim 2023 tarihinde İstanbul'da Sayın Cumhurbaşkanımız ve Afrika Birliği Dönem Başkanı Komorlar Cumhurbaşkanı Sayın Azali Assoumani'nin, Sayın Ticaret Bakanımız, 24 bakan, bakan yardımcılarını, altı uluslararası kuruluşun genel sekreteri, üst düzey yöneticileri, kıtada altı faal kuruluşun temsilcisi ve 3.900 dolayında iş insanının katılımı ile gerçekleşmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 27 Kasım 2023).

Türkiye'nin Afrika ile geliştirdiği ticari ilişkileri kapsamında Tablo 1 ve 2'de, 2010 ve 2023 yıllarında, Kuzey Afrika ülkeleri ile yapılan ihracat ve ithalat miktarları gösterilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023, S.49625; Trade Map).

Tablo 1: Türkiye'nin 2010 ve 2023 Yıllarında Kuzey Afrika Ülkelerine İhracatı.

Birim: ABD Doları – bin

TARİH	ÜLKELER					
	Tunus	Cezayir	Libya	Mısır	Fas	Toplam
2010	713.632	1.504.590	1.932.370	2.550.577	623.957	7.325.126
2023	1.219.952	2.714.038	3.260.433	3.339.031	3.061.831	13.595.285

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 28 Temmuz 2023, Sayı: 49625 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Haziran-2023-49625>, (Erişim tarihi: 15.06.2024) ve Trade Map, https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c012%7c%7cTOTAL%7c%-7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1, (Erişim tarihi: 15.06.2024).

Tablo 2: Türkiye'nin 2010 ve 2023 Yıllarında Kuzey Afrika Ülkelerinden İthalatı.**Birim: ABD Doları- bin**

TARİH	ÜLKELER					
	Tunus	Cezayir	Libya	Mısır	Fas	Toplam
2010	280.720	1.068.380	425.652	926.476	396.798	3.098.026
2023	290.028	1.452.412	538.100	3.645.402	1.352.458	7.278.400

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 28 Temmuz 2023, Sayı: 49625 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Haziran-2023-49625>, (Erişim tarihi: 15.06.2024) ve Trade Map, https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c012%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1, (Erişim tarihi: 15.06.2024).

(Erişim tarihi: 15.06.2024).

2008 yılında alınan çerçeve kararlar ile Dışişleri Bakanlığı'nın koordinesinde “*Afrika Stratejisi Komitesi*” kurulmuştur. İçişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi kurumlara sorumluluk verilmiştir (Resmi Gazete, 2010: Genelge No, 2010/7; Oruç: 136).

ST ve DK kuruluşlarının faaliyetleri kapsamında “*Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)*” Afrika'da 37 ülkede faaliyet göstermektedir.

Türkiye “*Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)*” ve “*Türkiye İş Adamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON)*” gibi kuruluşlar kıta ile ilgili çalışmalarını arttırmıştır (Fırat, 2009: 6).

“*Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), Afrika Enstitüsü*”, Türkiye'de bu konuda açılan ilk kuruluş olmuştur (TASAM: 3).

Afrika uzmanları yetiştirilmesi amacıyla, üniversitelerde araştırma ve uygulama merkezleri oluşturulmuş, yüksek lisans programları başlatılmış ve Afrikalı öğrencilere tanınan kontenjanlar artırılmıştır (Fırat, 2009: 6).

Ankara Üniversitesi, Afrika çalışmalarına eğitim alanında önderlik yapmış, Türkiye'de ilk “*Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM)*” 2008 yılında oluşturulmuştur (Fırat, 2009: 6).

Neoliberal politikaların etkisi ile bireyin gelişimi kapsamında uluslararası eğitim, küresel boyut kazanmıştır. Eğitim faaliyetlerinin gelişiminde, ülkeler arasındaki politik, kültürel ve tarihi yakınlıklar etkili olmuştur (Hıra, 2021: 15). Kuzey Afrika ülkelerinden, Türkiye'de 2013 ve 2023 tarihleri arasında yükseköğretim için gelen öğrenci sayıları Tablo 3'te gösterilmiştir (Yükseköğretim Bilgi Sistemi).

Tablo 3: 2013 ve 2023 Yıllarında Türkiye’de Yükseköğretim için Bulunan KA’lı Öğrenci Sayısı.

TARİH	ÜLKELER				
	Tunus	Cezayir	Libya	Mısır	Fas
2013-2014	83	88	226	199	314
2022-2023	1263	2196	3344	9597	4958

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 12.06.2024).

Türkiye’nin Libya ile 2010 Yılından Sonraki Diyaloglarının Bölgesel Etkisi

Türkiye ve Libya’nın tarihi bağları, benzer jeopolitikaları diyaloglarının uzun süreli olmasını sağlamıştır. Türkiye ile Libya arasındaki yakınlık Kral İdris döneminde Türkiye’de görev yapan iş adamları ve Bürokratların Libya’da önemli mevkilere getirilerek, Libya’nın kalkınmasına destek olmaları ile daha fazla güçlenmiştir (Baygül, 2020: s.159). Ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 1970-1990’lı yıllarda ilişkilerini geliştiren Türkiye ve Libya’nın yakınlığı, Arap Baharı sonrasında da devam etmiştir. Ulusal Geçiş Konseyi idarecileri, Batılı ülkelerden ziyade insani yardımları, istihkam ve arabuluculuk faaliyetlerinden dolayı Türkiye’nin ülkelere yatırım yapmasını istemişlerdir (Türkkan, 1975: 2). Ayrıca Türkiye’nin Libya’ya savunma sanayi alanında 2010-2023 yılları arasında ihracatı, 19.772.000 \$ ulaşmıştır. Türkiye’nin Libya’ya savunma sanayi alanında 2010-2023 yılları arasında ihraç ettiği ürünler ve değerleri Tablo 4’te gösterilmiştir.

Arap Baharı karmaşasından sonra Libya’da karışıklıkların devam ettiği dönemde, Türkiye Cumhurbaşkanlığı makamı tarafından, Libya Başkanlık Konsey Heyeti Türkiye’ye davet edilmiştir. Libya’da, Doğu Akdeniz’de istikrarın sağlanmasını amaçlayan ve iki ülkenin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarının korunmasını amaçlayan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması” 05 Aralık 2019 (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı: 33), “Güvenlik ve Askeri İş birliği Mutabakat Muhtırası” 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanmıştır (Duran- Kekilli, 2020: 22).

Tablo 4: 2010-2023 Yılları Arasında Türkiye'nin Libya'ya İhrac Ettiği Savunma Sanayi Ürünleri ve Toplam Değerleri, (Birim: ABD Doları-bin)

S. No.	SAVUNMA SANAYİ ÜRÜNLERİ	İHRACAT DEĞERİ
1	Kılıçlar, palalar, süngüler, mızraklar ve benzeri silahlar ve bunların parçaları ile kınlar ve kınlar . . .	53
2	Patlayıcı maddeyi ateşleyerek çalışan ateşli silahlar ve benzeri cihazlar, örneğin spor amaçlı . . .	10.936
3	Yaylı, havalı veya gazlı silahlar ve tabancalar, coplar ve diğer ateşli olmayan silahlar (kılıçlar, palalar hariç...)	564
4	Tabancalar ve askeri silahlar dahil, benzerleri için parça ve aksesuarlar	385
5	Bombalar, el bombaları, torpidolar, mayınlar, füzeler, fişekler ve diğer mühimmat ve mermiler	2.830
6	Tabancalar askeri silahlar hariç	4.006
7	Patlayıcılar, piroteknik ürünler, maçlar, piroforik alışımlar, bazı yanıcı müstahzarlar	998
TOPLAM		19.772

Kaynak: Trade Map, https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c012%-7c%7c93%7c%7c4%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1, (Erişim tarihi 12.06.2024).

KA'da, Arap Baharı ayaklanmalarında birçok aktörün etkisi olmuştur. Bölgedeki istikrarsız yönetimler ve toplumsal karışıklıklar günümüzde de devam etmektedir. Rusya'nın ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Wagner grubunun bölgedeki faaliyetlerini desteklemesi, Fransa'nın ve İtalya'nın sömürge faaliyetlerini devam ettirme yönündeki istekleri, ABD'nin Hafter'i desteklerken öte yandan Hafter'i, Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile ateşkes yapmaya davet ederek, Hafter güçlerine resmi statü kazandırmaya çalışması bölgedeki karışıklıkların bitmemesinin nedenlerinden olmuştur (Kanat ve Cherky, 2020:159-160). Türkiye, Libya'da BM tarafından tanınan UMH'yi Libya halkının temsilcisi olarak tanımıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının değerlendirilmesi, bölgedeki karmaşa, BM'lerin gayretlerine rağmen çözilemeyen problem sahaları kapsamında Türkiye ve Libya'nın imzalamış olduğu anlaşmalar çözüm için hukuki zeminin oluşmasını sağlamıştır (Duran- Kekilli, 2020: 30).

Sonuç

Soğuk savaş döneminde ülkelerin faaliyet alanları çeşitlenmiş ve gelişimleri hızlanmıştır. Ekonomi, sanayi, eğitim ve politika alanlardaki gelişmeler geniş alanlara yayılmıştır. Ülkelerin etkileşimlerinin artması ile oluşan küreselleşme sonucunda neoliberal politikalar geliştirilmiştir. Türkiye KA ülkeleri ile diyaloglarını hakkaniyet ilkesi, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, ülke menfaatlerini gözeterek çağın gereklerine uygun neoliberal kriterler kapsamında devam ettirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin bölgesel etkileri, bağımlılıkları ve hegemonyaları değişmiştir. Türkiye, Arap Baharı sonrasında KA ülkeleri ile ortak jeopolitik sorunları ve tarihi yakınlıkları nedeniyle bu ülkelerde istikrarın sağlanmasını amaçlamıştır. KA ülkeleri de Türkiye ile Osmanlı'nın kıtadaki hakkaniyetli yönetimi, bölge halkının ve ülkelerin haklarını koruyan politikaları nedeni ile derin kökleri olan politik ilişkiler geliştirmiştir. Türkiye'nin bölgede sömürge faaliyetlerinin olmaması, KA ülkelerinin Türkiye ile diyaloglarının güçlü temellere dayanmasını sağlamıştır. Türkiye günümüzde de KA ülkeleri ile yaptığı anlaşmalarda karşılıklı fayda ve eşitlik ilkelerini gözeterek kazan kazan politikaları çerçevesinde ilişkilerini geliştirmektedir. Türkiye'nin Bölge ülkeleri ile ilişkileri, Cumhurbaşkanlığı seviyesinde, büyükelçilik temsilcileri, yüksek politikalar kapsamında da devam ettirilmiştir. KA ülkeleri neoliberal kriterler çerçevesinde eğitim, ekonomi, güvenlik vb. alanlarda desteklenmiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki konumu, KA ülkeleriyle olan diyaloglarının önemini artırmıştır. Neoliberalizm kapsamında uluslararası alanlarda ve bölgede devletler ile birlikte farklı aktörlerin etkisinin görülmesi nedeniyle Türkiye bölgedeki haklarını korumak amacıyla "Arama Kurtarma Sahası"nı ilan etmiştir. Bu çerçevede 1979 yılında "Denizde Arama Kurtarma Uluslararası (Hamburg) Sözleşmesi"ni imzalanmıştır. Anlaşmaya taraf olan ülkelere kıyılarında arama kurtarma hizmeti verebilmeleri için gerekli düzenlemeleri yapma izni verilmiştir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji ve KA ülkelerinde oluşan problem sahaları kapsamında Libya ile yaptığı anlaşmalarda BM'in "Kıyı devletlerinin diğer devletlerin haklarını ihlal etmeden itilafı alanlardaki doğal kaynakları iş birliği anlayışı ile kullanılması" (İnat vd., 2020: 442; BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2001:8, Madde 25), bu şekilde müşterek işletme modeli geliştiren devletler (İnat vd., 2020: s. 450.), "Bölgesel ve uluslararası kuruluşları müşterek faaliyetlerine destek olmaya davet etmelidirler" (BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2001:39, Madde 123) hükümleri kapsamında ve bu kuruluşlarda, "Kuruluşlara üye olsun olmasın tüm devletlerin egemenliğinin eşitliği, devletlerin self-determinasyon (Kendi kaderini tayin etme) haklarının gözetilerek, iç hukukuna müdahale edilmeden, milletlerarası barış ve güvenliğinin sağlanması" (Birleşmiş Milletler, Madde 1-2.) maddelerine uygun diyaloglar geliştirmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Libya ile yaptığı "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakatı", BM Genel Sekreterliği tarafından onaylanıp "BM Okyanus İşleri ve Deniz Hukuku Dairesi" tarafından yayınlanmıştır (United Nations, 2021: 15-16).

Türkiye KAda ve Doğu Akdeniz'de "Yakın kıyı komşusu olan ülkelerin, uluslararası hukukun üstünlüğü ilkesini kabul ederek, dostane ilişkiler, iş birliği ve iyi niyetli devlet politikaları, devletlerin eşit egemenlik hakları çerçevesinde" (BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 1970:9) ülkeler arasında karşılıklı faydayı amaçlayan politik açılımlar, faaliyetler geliştirmiştir.

KAda,Doğu Akdeniz'de etkili olan diğer güçlü ülkeler her ne kadar hukukun üstünlüğünü savunmuş olsalar da Arap Baharı hareketlerinde çıkan olayları yönlendirmiş ve bölgenin kaynaklarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmışlardır. Bu konuda Batılı ülkelerin, KA ülkelerinin yönetimlerine yaptıkları müdahale, Batı'nın ve ABD'nin Hafter'e verdiği desteğe karşı Rusya'nın, BAE ile birlikte bölgede Wagner grubunun çalışmalarını desteklediği basında ve farklı alanlarda tespit edilmiştir. Bölgede çatışmalarda kullanılan silahların, hava savunma sistemlerinin farklı ülkelere ait olması Batılı ülkelerin ve bazı bölge ülkelerinin karışıklıkların sürmesi için çatışan grupları desteklediğini göstermiştir. Türkiye ikili ülke ilişkilerinde diğer ülkelerden farklı olarak kıtanın gelişimine katkı sağlamıştır. KA ülkeleri ile sömürge faaliyetleri içermeyen politikaları, ortak tarihi ve yakın kültürel yapısı ile bölgede etken bir ülke haline gelmiştir. KAda istikrarın sağlanması için çalışan Türkiye'nin bağımlı olan hegemonyası, "barışçıl, özerk" bir yapı kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi IV. Çalıştay Sonuç Raporu, "Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkililer", Rapor No:24, 1-36.
- ARDIÇ, Nurullah (2011), "Arap Baharı'nı Anlamak: Adalet, Onur, Din ve Küresel Siyaset", Türk Dış Politikası Yıllığı.
- AYDOĞAN, Bekir (24. 04. 2011), "Kamu Diplomasisi". Politika Dergisi, https://politikadergisi.com/okur-makale/kamu-diplomasisi-1?quicktabs_son_yorumlar=3, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- BABACAN, Mehmet (11 Nisan 2020), "Hegemonya, Bağımlılık Perspektifinden Uluslararası Sistemi Açıklamak: Çatışma mı, İş birliği mi?". Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2020/04/11/hegemonya-bagimlilik-ve-kuresellesme-perspektifinden-uluslararasi-sistemi-aciklamak-catisma-mi-isbirligi-mi/>, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- BAYGÜL, Sefa (2020), "Değişen Uluslararası Konjonktür ve Türk Dış Politikası Bağlamında Libya İç Savaşı Analizi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (6), 155-166.
- BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, (5. 04. 2001), "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi", Madde 83.

- BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, (24 Ekim 1970), “Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartına Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İş birliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri”. S. 2625.
- BODUR, Halim (2013), *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- CHREKY, Alexander ve KANAT, Kılıç Buğra (2020), “Libya’da Amerikan Varlığı”, (ed. Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran), “Libya Krizi Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları”, Ankara: Seta Kitapları.
- CİVELEK, Uğur (06 Mayıs 2009), “Tek Taraflı Bağımlılıklar ve İstikrarsızlık”. Dünya, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tek-taraflı-bagimliliklar-ve-istikrarsizlik/4194>, (Erişim tarihi:15.06.2024).
- ÇINAR, Abdullah (2007), “Türkiye Afrika Ülkeleri Eksenine Bakış”, (ed. Oğuzhan Köse), “Türkiye ve Hıra, İ.H. ve Karaca, K. Türkiye Gençlik STK Platformu (TGSP) Sivil Toplum Kuruluşları için Bir Rehber, Türkiye Gençlik STK Platformu, Selika Ajans, Ankara.
- DEUTSCH Et AL., Karl W. (1957), *Political Community and the North Atlantic Area*, (ed. Brent F. Nelsen-Alexander Stubb), London: Lynne Rienner Publisher.
- DİNÇER, Mehmet (2019), “Türkiye Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), “Afrika Pazarı: Fırsatlar, Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, www.samsuntso.org.tr/upload/dosyalar/Haber/İşadamlarına%20Afrika%20pazarı%20tanıtıldı-09042012132653-1.pdf, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- DOBBINS, James (2008), “*Irak Derslerinin Alınması*”, Francis Fukuyama, “*Ulus İnşası*”, (H. Kaya, Çev.), İstanbul: Profil Yayıncılık.
- DOĞAN, Gürkan ve DURGUN, Bülent, (2012). “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (15), 61-90.
- DUMAN, Mehmet Zeki (2010), *Türkiye’de Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal*, Ankara: Kadim Yayınları.
- DÜZGÜN, Aslı Nur ve SARI ERTEM, Helin (2021), “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), ss. 39-83.
- EKBLADH, David (2008), “*Fikir Birliğinden Krize*”, Francis Fukuyama, “*Ulus İnşası*”, (çev. Hasan Kaya) İstanbul: Profil Yayıncılık.
- EL-LAFİ, Ali Abdullatif, (2020), *Kuzey Afrika ülkelerinin Libya Krizini Yönetimi*, (ed. Burhanettin Duran- Muhittin Ataman), “Libya Krizi, Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları” 2020, Ankara: Seta Kitapları.

- EVOLA, Julius (2016), *Modern Dünyaya Başkaldırı*, (F.L. Topaçoğlu, Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları.
- FIRAT, Melek (20 Kasım 2009), “Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM), ss.1-8.
- FUKUYAMA, Francis (2016), *Siyasi Düzen*, (E. Başer, Çev.), İstanbul: Profil Yayıncılık.
- GIDDENS, Anthony- SUTTON, Philip W. (2018), *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (A. Esgin, Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- GÜREL, Aysuhan (2022), “Türk İstihbarat Birimlerinin 1880 Sonrası Gelişimi ve Derin Devlet Yapılanmaları”, *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), ss.50-62.
- HAZAR, Numan (28 Ağustos 2017), “Türklerin Afrika ile İlişkisinin Kısa Tarihi”, Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları, <https://www.altayli.net/turklerin-afrika-ile-iliskilerinin-kisa-tarihcesi.html#:~:text=T%C3%BCrklerin%20Afrika%20ile%20ili%C5%9Fkileri%20asl%C4%B1nda,M%C4%B1s%C4%B1r'da%20devlet%20kurdu%C4%9Funu%20g%C3%B6r%C3%BCyoruz>, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- HEYWOOD, Andrew (2013), *Küresel Siyaset*, (N. Uslu ve H. Özdemir, Çev.), Ankara: Adres Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2019), *Küresel Siyaset*, (N. Uslu ve H. Özdemir, Çev.), Ankara: Felix Kitap.
- İNAT Kemal vd. (2020), *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Ankara: Seta Kitapları.
- İSEDAK, Uluslararası Kalkınma İş birliği Genel Müdürlüğü, *Uzmanlık Tezi*, Mayıs 2022, Yayın No:0022, ss.1-247.
- KABACAOĞLU, Özgün, “Neoliberalizm’in Dünü ve Bugünü”, *Academia. edu*. ss.1-13.
- KAGAN, Robert (2008), *Tarihin Geri Dönüşü ve Rüiyaların Sonu*, (çev. Birol Akgün, Nezir Akyeşilmen), Ankara: Orion Kitapevi.
- KAVAS, Ahmet (2021), “Tarihi Mirastan Yeni Temasların Başarısına: Türkiye Afrika İlişkileri”, *Kriter*, 6(63).
- KAVAS, Ahmet “Tevarik, Afrikada Büyük Sahra’da Yaşayan Bir Toplum,” *İslam Ansiklopedisi* 40. Cilt.
- KAYA, Bekir (21 Aralık 2022), “Libya’nın Türkiye’ye katılma talebi karşılıksız bırakıldı”, <https://www.gzt.com/video/gercek-hayat/libyanin-turkiyeye-katilma-talebi-karsiliksiz-birakildi-2211964>, (Erişim tarihi: 13.06.2024).
- KEKİLLİ, Emrah (2020), *Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*, Ankara: Seta Kitapları.
- KEKİLLİ, Emrah (Şubat 2020), “Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği”, S. 310.

- KESKİN, Serdar *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- MANAFLI, Tural (2021), “Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Neoliberalizm’in Yeri ve Önemi: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Brics Karşılaştırması”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- NACİ, Hikmet (1955), *Tarih Boyunca Kuzey Afrika ve “Berberiler”*, İstanbul-1.
- NYE, Joseph S. (2017), *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, (R. İ. Aydın, Çev.), , Ankara: BB101 Yayınları.
- OĞUZLU, Tarık (2017), “*Liberalizm*”, (ed. Şaban Kardeş-Ali Balcı), “*Uluslararası İlişkilere Giriş*”, İstanbul: Küre Yayınları.
- ORAKÇI, Serhat (Mart 2020), “Afrika Kıtası’ndaki Küresel Rekabet”, İNSAMER, ss.1-44.
- ORUÇ, Ali (Mayıs 2022), “Türkiye’nin Afrika Stratejisinin Dış Ekonomik İlişkiler Bağlamında Değerlendirilmesi ve Öneriler”, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- ÖZKUMOVA, Ecem Dereli (2019), “Merkez Çevre Teorileri”, https://www.academia.edu/37188923/Merkez_%C3%87evre_Teorileri_docx, (Erişim tarihi:15.06.2024).
- Resmî Gazete, “Afrika Stratejisi”, 26 Mart 2010, sayı 27533, Genelge No, 2010/7.
- SÜMER, Necati (2019), “Afrika Kıtasının Yeni Dini Hareketi: Godianizm”, *Eskiyeni*, C.38, ss.103-122.
- ŞENER, Bülent (2014), “Uluslararası ilişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: “Amerikan İstisnacılığı” ya da “Açık/Kaçınılmaz Yazgı”, *International Journal of Social Science*, (26), ss. 405-420.
- TAŞKIN, Tamer “Afrika Pazarı: Fırsatlar, Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar “Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), s.1-196.
- T.C. Ticaret Bakanlığı “Tunus”, 07.10.2020, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/tunus#:~:text=T%C3%BCrkiye%20ile%20Tunus%20Aras%C4%B1nda%20Serbest, Temmuz%202005%20tarihinde%20y%C3%BCr%C3%BCr%C3%BCr%C4%9Fe%20girmi%C5%9Ftir>, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- T.C. Ticaret Bakanlığı “4. Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu”, 27.11.2023, <https://uaabgm.ticaret.gov.tr/haberler/4-turkiye-afrika-ekonomi-ve-is-forumu>, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, “Arama Kurtarma Nedir”, <https://denizcilik.uab.gov.tr/ana-kurtarma-nedir>, (Erişim tarihi: 16.12.2023).
- TUNCER, Hüner (Temmuz 1997), *İrkçılıktan Özgürlüğe (Güney Afrika)*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- TÜRKKAN, Faiz vd. (1975), *Libya-Türkiye El-Ele*, Çözüm Yayınları, Levent İstanbul.

- Trade Map, www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvp-m=1%7c792%7c%7c012%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1, (Erişim tarihi: 12.06.2024).
- Trade Map, www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvp-m=1%7c792%7c%7c012%7c%7c93%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1, (Erişim tarihi 12.06.2024).
- UCHEHARA, Kieran E. (2008), "Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa", *Akademik Bakış*, 2(3), ss.43-65.
- United Nations, Law of the Sea, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, 2021, Bulletin No:104, ss.1-40., https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/LOS-Bulletin104-web.pdf, (Erişim tarihi: 15.06.2024).
- Üçüncü Türkiye- Afrika Ortaklık Zirvesi 16-18 Aralık 2021, İstanbul, s.3, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-12-18-afrikazirve-bildiri.pdf>, (Erişim tarihi: 23.10.2023).
- Yükseköğretim Kurulu, (15 Haziran 2021). Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri, "Yükseköğretimde Hedef Odaklı Uluslararasılaşma". Yükseköğretim Bilgi Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 02.11.2023).
- ZELAN, Murat (2021), Türkiye'nin Yumuşak Gücünün Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi: Latin Amerika Örneği, Ankara Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EXTENDED ABSTRACT

After the Second World War and during the Cold War, the influence of state actors in the international arena and the support of the freedoms of liberalism and free enterprises are essential for the record book to be permanent. Neoliberal policies have been implemented as society grows and expands globally and nationally and internationally. "Ozal Policies" in Türkiye, "Thatcherism" in England and "Reaganism" in the USA were described as "collective Western" policies. With the effects of globalization, it has been influenced by many factors in cultural, economic and political fields. They tried to spread democratic governments and free market economies within the framework of neoliberal periods in Western countries.

Within the framework of neoliberal policies, stability of order, the influence of power and sovereignty are among the most important elements that support individual freedom and activities. The options of powerful states have had a greater impact on decision-making bodies than other states. A strong presence of property was seen to enable the individual to act with free will. Special Strengthening businesses and making permanent investments required strong state policies. Progressive and transparent policies of private companies have led to transformations in state institutions. Within

the scope of neoliberal policies, individuality, freedoms and personal development have become important issues for society. When the state was free and strong, it could support individual development. Thus, the individual is enabled to help himself. As part of the emphasis on individualism, states supported the activities of STs and DCs. These institutions contributed to the states' regional influence. Within the scope of neoliberal policies in Türkiye, the aim is to merge Eastern and Western cultures.

Nation building in line with Francis Fukayama's definition became possible with neoliberal policies. It is aimed to ensure the rule of law and protect human rights. States' intentions and mutually beneficial policies have been important. Powerful countries have not been able to contribute to the development of the countries in the activities they carried out for these purposes in underdeveloped and developing countries. In these countries, leaders supported by Western countries was brought to power. However, social turmoil emerged in these countries because the countries were not ready and were exposed to structures that were incompatible with their national structures.

The dependencies of the states, whose regional effects have changed with globalization and neoliberal policies, have also differed. While the number of states that are increasingly dependent on the strong state has increased, the factors on which strong states depend in their own regions and in the global framework have also changed. The regional influence and hegemony of powerful states has increased among countries with increasing interdependence. Developments that occur with globalization and discoveries that are important for countries have caused the balance of power between countries to change in the international arena. Türkiye's historical closeness with the KA countries and its activities that do not include a colonial past have led to an increase in its economic, political and cultural influence in the region.

